

Adnan Duraković*

PRIKRIVENO POLICIJSKO DJELOVANJE I ANALITIČKI RAD KAO SREDSTVO SUZBIJANJA KRIVIČNIH DJELA VEZANIH ZA DROGE

SAŽETAK

Da bi policija imala jasnu predstavu šta se dešava na prostoru koji ona štiti, posebno vezano za ilegalni promet drogama mora bit u dodiru sa osobama povezanim sa kriminalnim miljeom i aktivnostima vezanim za krivična djela iz kataloga inkriminacija KZFBiH koja zahtjevaju upotrebu prikrivenog djelovanja i analitičkog rada policije. Prikriveno djelovanje se uz ostalo realizuje putem informatora, prikrivenog istražitelja i simulirane kupovine kao posebnih istražnih radnji. Provođenje navedenih radnji ima svoje posebne sheme sa metodološkog aspekta.

Većina tih aktivnosti sastoji se u tome da prikriveni istražitelj održava periodične sastanke sa ciljanim „kontakt” osobama, izgrađuje i unapređuje međusobnu komunikaciju, sve do kupovine ili prodaje droge kada to objektivna situacija nalaže. Duboko prikrivene operacije zahtijevaju djelovanje na duži period, posebnu obuku, permanentnu podršku od strane agencije za koju radi, izmjenu identiteta, konspirativnost i lažnu legendu. Pored prikrivenog istražitelja ovisno o organizaciji određene policije uključen je i obavještajni ili taktički oficir i prateća logistička podrška. Oni nadziru i osiguravaju prikrivenog istražitelja kao i njegove aktivnosti. Sve navedeno zahtjeva sudjelovanje kompetentnih ovlaštenih istražnih službenika, jer nema mjesta improvizacijama.

Ključne riječi: prikriveno djelovanje, prikriveni istražitelj, informator, simulirani otkup, prateći analitički rad.

*Doc.dr.sc. Adnan Duraković, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici.

1. UVOD

Prikriveno policijsko djelovanje nužan je oblik operativne djelatnosti koji uključuje povredu privatnosti i povjerenja lica, može ugrožavati treće učesnike ili otvarati mogućnost za zloupotrebu pravosuđa, korupciju ili čak kriminalizaciju policijskog djelovanja. Još u 17. vijeku u Parizu policijski aparat je koristio prikriveno policijsko djelovanje radi otkrivanja opasnosti po vladajuću klasu i vlastodršce od strane političke opozicije. Joseph Fouche Napoleonov ministar policije koji je dao osnovne postavke o organizaciji, funkcionisanju i svrsi policije smatrao je da za razliku od državne administracije funkcija policijske organizacije i djelovanja trpi s njenim javnim djelovanjem. Policija po njemu mora biti organ akcije, uvijek alterniran, moćna i nepotrošiva institucija države.

Od tada se prikriveno djelovanje mijenja sa novim prijetnjama društveno opasnim oblicima kriminaliteta (nova krivična djela), novim vrstama korisnika informacija koje se pribavljaju prikrivenim djelovanjem. Prikriveno djelovanje u pozadini ima podršku kompleksne policijske organizacije, savremene tehnologije i planiranih lišenja slobode kao i brojnim drugim radnjama. Glavni razlog koji opravdava upotrebu prikrivenih operacija je pritisak javnosti i organa vlasti u najširem smislu riječi da se riješe složeni problemi vezani za kriminal, osobito organizirani.

Problemi prikrivenog djelovanja vezani su uz adekvatan izbor prikrivenog istražitelja (agenta), informatora svih profila, taktiku i prirodu operacija i pozitivnu pravnu regulativu. Sama priroda prikrivenog djelovanja, kako je navedeno, polazi od potrebe države da razriješi sumnju u pogledu kršenja zakona bez vidljivih vanjskih manifestacija (prikriveno djelovanje). Moralne konsekvence ovakvog postupanja mogu izazvati nepovjerenje i moralnu krizu u društvu i de facto pretvara ih u krizu pravosuđa jer i samo koristi prikriveno i obmanjujuće djelovanje, koje u odredbama ZKP-a brani. Sve je ovo praćeno širim socijalnim promjenama, promjenama u funkcionisanju države, promjenama u odnosu moći države i prava pojedinca.

Kada su se metode prikrivenog djelovanja iz sfere političke policije i klasičnog protuobavještajnog i obavještajnog djelovanja uključile u zonu tzv. klasičnih krivičnih istraga, problemi pravnog reguliranja nisu bili toliko problematični dok se na udaru nisu našli viši socijalni slojevi i politička elita koje su sebi mogle da obezbijede kvalitetnu pravnu pomoć. Uvažavajući sličnosti između prikrivenog djelovanja obavještajno sigurnosnih službi i kriminalističkih policija treba naglasiti da postoje i velike razlike u pravnom reguliranju i upotrebi informacija prikupljenih od strane ovih agencija.

FBI je već 30-tih godina 20. vijeka stao na stajalište da niti jedan vladin službenik ne smije imati dodira sa kriminalnim aktivnostima, niti dogovorom, niti podrškom kriminalnim aktivnostima. Kasnije dolazi do pojave striktnih internih pravila o prikrivenom djelovanju, o odjevanju, šišanju, a sam FBI se do Reganovog doba što se tiče prikrivenog djelovanja vezanog za droge držao podalje od svega kao i od DEA. Od 1985. godine djeluje 8 prikrivenih agenata na predmetima vezanim uz zloupotrebu droga, a zatim se djelokrug proširuje i na oblast djelovanja organiziranog kriminala i korupcije.¹

2. PROBLEM DROGA I PRIKRIVENOG POLICIJSKOG DJELOVANJA

U 1997. godini više od 250 000 Amerikanaca služi kazne zatvora zbog droga, a 500 000 je bilo u prilici da traži hitnu medicinsku intervenciju iz istih razloga. U 1996. godini 1,6 miliona Amerikanaca je bilo lišeno slobode zbog droga, od kojih 600 000 je lišeno slobode zbog heroina ili kokaina sa namjerom da drogu prodaju ili zbog samog posjedovanja.²

U Evropi European Center for Drugs and Drugs Addiction je objavio podatak da između 500 000 i 1000 000 građana u Evropskoj uniji uzima heroin redovno. U Rusiji 15% populacije ima kontakt sa drogama, a 80 000 krivičnih dijela je povezano sa drogama.³

Howard Parker daje sliku britanskog tržišta droge. „Istraživanja u Britaniji u 1997. godini pokazala su da 51 % muškarca i 38% žena u dobnoj granici od 18-21 godinu je koristilo zabranjene supstance, pri čemu, studenti koji ne stanuju u svojim domovima i beskućnici nisu uzeti u uzorak. Drugo istraživanje pokazuje vezu sa drogom 6 od 10 osoba u uzorku dobne starosti do 18 godine života.“

Dio mladih u Britaniji oko 1,2 do 1,9 miliona rekreaciono koristi neku od droga i time su pokriveni sve socijalne grupe. Dance club posjetitelji su gotovo svi konzumirali kanabis, 90 posto ih je koristio ecstasy, tri četvrtine je koristilo LSD i amfetamine.⁴

Ono što je značajno je to da ove osobe u pravilu nisu u direktnom kontaktu sa dilerima i rasturačima droge. Oni obično drogu uzimaju od prijatelja koji to ima kod sebe ili kupovinu obavljaju preko prijatelja i dilera. Prijatelj od prijatelja za to uzima obično dio i time postaje nejasno ko je diler, a ko konzument.

¹ G. T. Marx, Undercover: Police Surveillance in America, University of California Press Berkeley and Los Angeles, California, 1988, 5.

² F. Humberto, Heroin, Stanton Publication Services Inc, 1998., 32.

³ F. Humberto, Heroin, Stanton Publication Services Inc, 1998., 41.

⁴ H. Parker, How young Britons obtain their drugs: Drug transactions at the point of consumption, Illegal drug markets: from research to prevention policy, Crime prevention studies, Volume 11., 2000., 61.

Ovaj lanac posrednika je i ustvari lanac za stvaranje profita za sve učesnike. Takvo sve češće angažovanje vodi tome da se postaje pravi diler. Tu nastupaju problemi vezani za dodir sa policijom i zakonom kao i sa bandama čiji posao preuzimaju. Oko 20 posto mladih će doći u konflikt sa tijelima zakona, a ostali će proći neopaženo u ukupnoj statistici prodaje i konzumiranja droga po mišljenju citiranog autora.⁵

Krivična djela vezana za droge se često u literaturi označavaju kao krivična djela bez svjedoka .

Svjedoci, odnosno specifične vrste svjedoka i ujedno žrtava su kod krivičnih djela sa drogom⁶:

- osobe koje su konzumenti droge,
- osobe koje su bile žrtve narkomana u krvnim deliktima, deliktima nasilja i deliktima protiv imovine,
- građani koji plaćaju cijenu povećanih troškova koje imaju policija i pravosuđe radi progona kroz poreze i potrošnju iz budžetskih sredstava,
- cijena koju građani plaćaju da bi osigurali imovinu i ličnu sigurnost,
- troškovi liječenja vezano za osobe koje su iskusile štetna djelovanja droga i nalaze se pod tretmanom.

Treba praviti razliku postupanja organa krivičnog progona u slučajevima kada je droga već stigla do konzumenta, odnosno slučajeve ulične prodaje u koju su uključeni svi policijski službenici kako uniformisane policije u okviru svojih redovnih aktivnosti tako i kriminalističke policije na lokalnom nivou, od postupka usmjerenog prema otkrivanju organizirane trgovine drogama koje danas imaju internacionalni i globalni karakter. Kod narko kriminala imamo proaktivno djelovanje organa postupka u situacijama koje obuhvataju proizvodnju i krijumčarenje droga⁷ za koje su ključne informa-

⁵ H. Parker, How young Britons obtain their drugs: Drug transactions at the point of consumption, *Illegal drug markets : from research to prevention policy, Crime prevention studies*, Volume 11., 2000., 69.

⁶ Vidi: M. D. Lyman, *Practical drug enforcement*, CRC Press LLC, (2002²).

⁷ Tržište opijuma je u Afganistanu smješteno na galvnim rutama, dok su postrojenja za morfinsku bazu i heroin su smještena u blizini nelegalnih graničnih prelaza u izoliranim područjima u blizina farmi maka, gdje je vlast vlade slaba i gdje se proizvodi droga sa jednostavnim postrojenjima. Neke informacije ukazuju da laboratorije za proizvodnju heroina se nalaze na kamionima koji koriste plin za proizvodnju jednog kilograma morfinske baze od deset kilograma opijuma. Omjer proizvodnje heroina i morfinske baze je 1:1. Ovakav heroin ide preko Pakistana, Irana i Turske. *Heroin Production in Afghanistan: Helmand, Nangarhar and Badakhshan, Culture and Conflict Studies*, 14 April, 2009. "Prema približnim procenama, 75-80 tona avganistanskog heroina koji dospeva na rusko tržište stiže iz Avganistana preko zemalja centralne Azije. Centralnoazijski putevi heroina presecaju granicu Avganistana sa Uzbekistanom, Turkmenijom i posebno Tadžikistanom. Najveći deo ovog heroina (bez malo dve trećine ili 50 tona) prenosi se preko Kazahstana u Rusiju autoputevima", citira iz izveštaja agencija RIA Novosti.

U usponu je, međutim, proizvodnja sintetičkih droga, a težište je premešteno sa razvijenih zemalja na jugoistočnu Aziju, gde se u velikim laboratorijama proizvode ogromne količine tableta metamfetamina, kristalnog

cije koje se dobijaju od informanata i prikrivenih policijskih istražitelja, osobito kada djeluje više policijskih i obavještajnih agencije na višem nivou ili zajednički sa lokalnim policijskim snagama. Najkvalitetnije informacije vezane za krivična djela u vezi sa drogama dolaze iz policijskih i obavještajnih agencija koji po različitim osnovama, direktno ili indirektno dolaze do takvih informacija.

Kada govorimo o uličnoj prodaji droge iskristalisali su se više ili manje uobičajeni modaliteti.

Modaliteti ulične preprodaje droge su⁸:

- Primanje „narudžbi” putem sredstava telekomunikacije ili izravnom primopredajom,
- Primopredaja u pokretu, pješice ili korištenjem vozila,
- Preuzimanje droge ostavljanjem na za to dogovorenim mjestima,
- Dostavljanjem droge na kućnu adresu,
- Dostava putem poštanskih pošiljki,
- Primopredaja droga tokom održavanja kućnih zabava itd.

U navedenim slučajevima praćenje situacije na ulici zahtjeva, osmatranje, kvalitetno prikupljanje informacija ispitivanjem osoba lišenih slobode, od informatora, putem prijave građana od kojih su neki narkomani, radom policije u zajednici itd.

meta i supstance kao što je ketamin. U Saudijskoj Arabiji je 2007. godine zaplenjena trećina od ukupne količine zaplenjenog amfetamina, koji je inače popularan u Kini i SAD. <http://vesti.krstarica.com/?rubrika=svet&lang=0&sifra=3c8460e25db91ffb300fd8eaeaab68eb&dan=25&mesec=06&godina=2009>.

Problematično kod ketamina je, naime, to što ga se u vidu injekcija, diljem Europe, može kupiti u veterinarskim stanicama, s obzirom da je prvenstveno namijenjen ublažavanju bolova kod životinja. Upravo zato su mnoge zemlje EU uvele pravilnik prema kojemu pravo na kupnju ketamina imaju samo licencirani veterinari. Ipak, dio ga i dalje završava na narko tržištu. Prema pisanju srpskih medija, tamošnji ovisnici ga konzumiraju najčešće u kombinaciji s ecstasijem. Naime, stave nekoliko kapi ketamina na tabletu i progutaju je. Spomenuta kombinacija izaziva halucinogena stanja i briše pamćenje. Mnogi od ovisnika ketamin uzimaju i intravenski, poput heroina. S obzirom da izaziva jaku ovisnost, narkomani ga ubrizgavaju i do 20 puta dnevno. Neki od ovisnika ga, baš poput kokaina, ušmrkavaju. četvrtak, 5.3.2009 12:36, Balkan prati svjetske trendove: Nema droge? Ušmrkavaju se i ubrizgavaju i analgetici za konje, <http://www.index.hr/vijesti/clanak/balkan-prati-svjetske-trendove-nema-droge-usmrkavaju-se-i-ubrizgavaju-i-analgetici-za-konje/424065.aspx>.

Pogoni za proizvodnju heroina, koji su donedavno postojali samo u Turskoj, Avganistanu i drugim udaljenim zemljama, stigli i do Bugarske. Droga stiže u sve „svežijem” stanju, a šverc narkotika dobija razmere epidemije. ... Postoje osnovane sumnje da je onedavno u susjednoj Bugarskoj otvorena ilegalna fabrika za proizvodnju heroina. Time su „fabrike smrti” praktično zakoračile na prag Srbije. Poznato je da je do sada ovakvih „pogona” bilo samo u Turskoj, Avganistanu i drugim dalekim zemljama, ali se proizvođači, očigledno, sve više primiču srcu Evrope. Postoje indicije da narko-baroni međusobno trampe heroin za kokain ili ekstazi, koji dalje prodaju na svojim „tržištima”. <http://www.pressonline.rs/sr/vesti/hronika/story/77198/Fabrike+smrti+stigle+do+Srbije.html>, DIMITROVGRAD 23. 08. 2009, PRESS.

⁸ D. Modly, N. Korajlić, Kriminalistički riječnik, Tešanj, 2002., 327. Pored ovog mogući su kombinirani modaliteti npr. kada mušteriju na telefonski poziv kupi taksista, a zatim ga vozi na lokaciju na kojoj će se obaviti kupoprodaja.

3. RAZVOJ I KONTROLA INFORMANATA I DJELOVANJE PRIKRIVENOG ISTRAŽITELJA U SLUČAJEVIMA NARKOKRIMINALA

Određene kriminalne aktivnosti, naročito one koje su izražene kroz organizirani kriminalitet (npr., narkokriminal, terorizam, trgovina ljudima, trgovina oružjem) se teže razotkrivaju i sprečavaju. Zbog toga se dozvoljava upotreba prikrivenih istražitelja i informatora u cilju prikupljanja saznanja i dokaza o važnim činjenicama. Prikriveni istražitelj je samo jedan od različitih oblika infiltriranja policije u kriminalne grupe. Određuje se na različite načine, kao policijski službenik koji istražuje i nastupa pod izmijenjenim identitetom, pri čemu može nastupati kao obični ili «prigodni» tajni saradnik, odnosno kao tajni agent (eng. *undercover agents*) posebno osposobljen za trajnije obavljanje složenih zadataka. Iz navedenog je očigledno da prikupljanje specifičnih obavještenja od strane ovih osoba predstavlja strategiju koja je često neophodna za uspješno otkrivanje i dokazivanje organiziranog kriminaliteta.

Prikriveni istražitelj djeluje u okviru tajnog ili prikrivenog policijskog djelovanja na način da se s promijenjenim identitetom infiltrira u kriminalne krugove, te potom ovlaštene službene osobe obavještava o djelovanju povjerene mu kriminalne grupe. U tom smislu, prikriveni istražitelj prati i izvještava o aktivnostima, planovima, kretanjima i drugim stvarima onih koji pripadaju kriminalnoj grupi, a čija obavještenja su od značaja za krivični postupak. Upotreba prikrivenih istražitelja je složena i zahtjevna aktivnost zbog čega se traži posebna osposobljenost onih koji nastupaju u ulozi prikrivenog istražitelja. Praksa u drugim državama pokazuje da vrijednost prikrivenog istražitelja nije u njegovom svjedočenju pred sudom o onome što je otkrio tokom svojih aktivnosti, već u usmjeravanju operativno-taktičkih i istražnih radnji u konkretnom slučaju. Ova aktivnost se koristi po pravilu u složenim predmetima i predmetima u kojima se očekuje primjena ove mjere za duži vremenski period. Pri svom djelovanju, prikriveni istražitelj ne smije zalaziti u kriminalnu zonu. Tajno policijsko sudjelovanje omogućeno je, pored prikrivenog istražitelja, i kroz ustanovu informatora. Informator nije policijski službenik. U kriminalističko-taktičkom smislu, informator je osoba koju policija, povremeno ili stalno, tajno angažuje i koristi s ciljem dobivanja informacija o krivičnom djelu i njegovom izvršiocu. Informator, za razliku od prikrivenog istražitelja, nema nikakvih policijskih ovlaštenja. S druge strane, i on kao i prikriveni istražitelj, djeluje na osnovu istih zakonskih uvjeta, te svoje aktivnosti ostvaruje u kriminalnoj sredini. U praksi se postavilo pitanje smije li prikriveni istražitelj ući u tuđi stan? Može se prihvatiti potvrđan odgovor pod uvjetom da prikriveni istražitelj u tuđi stan nije ušao pod nedozvoljenim okolnostima, odnosno informator, prikriveni istražitelj,

tajni agent – sve su to oblici, različiti po svojoj prirodi, koji se vežu uz policijsko djelovanje i tajnu saradnju u borbi protiv složenih oblika kriminaliteta da je ulazak u stan bio uz saglasnost držatelja stana. Također se smatra da to što držatelj stana nije znao za njegovo svojstvo prikrivenog istražitelja, ne isključuje pravnu valjanost preduzete radnje, odnosno pravnu valjanost prikupljenih saznanja i dokaza. U kriminalističkoj praksi se pokazuje da je uz korištenje prikrivenog istražitelja potrebno odrediti (naravno pod zakonskim uvjetima) i druge posebne istražne radnje (npr., tehničko snimanje razgovora osoba u stanu), čime se isključuje nezakonitost druge posebne istražne radnje i dokaza prikupljenih njenim korištenjem (npr., tonski zabilježen razgovor između osoba koja su se nalazile u stanu).”⁹

Svaka osoba koja lišena slobode zbog droge potencijalni je informator. Najbolji rezultati kod izbora informanata su postignuti sa osobama koje su ugodne u društvu i društveno poželjne. Ključni faktor kod njihovog angažiranja je pristup osobama, informacijama, aktivnostima ili sredini koja je kriminalna i od interesa. Razvoj i angažovanje informatora zavisi od policijskog službenika koji mora imati viziju šta želi od informatora i kako želi to postići. Jedna od ključnih karakteristika informatora je sposobnog dobrog opažanja i procjenjivanja, kao i stepen povjerenja i službenog odnosa sa policijskim službenikom. Kada je riječ o angažiranju osumnjičenog kao informatora, ključ je odgovarajuća tehnika ispitivanja i ubjeđivanja koja ga može privoliti na saradnju. Posebne su procedure angažiranja osumnjičenog kao informatora kada pruža otpor za saradnju ili nije voljan za nju.¹⁰

Neporočni građani bliski kriminalnim krugovima također mogu biti značajan izvor informacija i kao dio svoje građanske dužnosti spremni su da saraduju. Osoba koja koristi informacije mora biti u stanju da procjeni njihov značaj kao i motive zbog kojih se daju.

Intervjuiranje potencijalnih informatora¹¹ i pitanja koja trebaju biti postavljena moraju da pokažu motive i objektivnost informatora:

- Koja je informatorova motivacija za saradnju i da li je ista osoba ranije korištena za slične aktivnosti i kakva joj je pouzdanost.
- Kakva je sposobnost informatora da se prilagodi sredini, zadatku i da li ima lični interes (osveta ili želja da pomogne nekome) za aktivno angažovanje u ovoj situaciji.

⁹ Komentar zakona o krivičnom postupku BiH, Sarajevo, 2005.

¹⁰ Prema: M. F. Brawn, *Criminal investigation: Law and practice*, Butterworth Heinemann, 2001., 270.

¹¹ Modificirano prema: M. F. Brawn, *Criminal investigation: Law and practice*, Butterworth Heinemann, 2001., 270.

- Potrebno je utvrditi odakle informatoru informacije (rezultat vlastitog zapažanja / zaključivanja ili čuo od trećih, trač), da li voli da laže, da se hvali ili manipuliše policijom i drugim osobama.
- Da li je informator voljan da se pojavi kao svjedok na sudu, ima li ranija iskustva i znanje o krivičnom pravosuđu kako bi djelovanje i svjedočenje bilo prihvatljivo. Ako nije ne može se koristiti u slučaju organiziranog kriminala npr. kontrolisane isporuke ili simulirane kupovine droge.

Istražitelj treba da usmjerava tok istrage na osnovu informacija koje dobija iz različitih izvora, a ne da mu u prvom planu budu samo informacije od informatora. Kod angažiranja informatora ne smije se preći zakonske granice u radu i ne smije se u pogledu etičkog djelovanja informatoru obećati ništa što se ne može ispuniti. Kod angažovanja informatora za novac potrebno je ispoštovati pisana pravila, formalnosti oko potpisivanja svake isplate. Načini komunikacije se uspostavljaju tako da je informator dostupan u svakom trenutku. Onaj ko kontaktira informatora mora da vodi računa o načelu „potrebno da zna“, da mu daju smjernice za djelovanje, naročito da informator ne bude sam uvučen u krivično djelo. S informatorom istražitelj treba da postupa tako da obezbjedi njegovu sigurnost u procedurama za sastanke, uputstva u pogledu forme i načina izvještavanja. U nekim slučajevima dolazi do angažiranja informatora na osnovu posebnog i jedinstvenog odnosa sa policijskim službenikom, a sam informator nije voljan da bude kao takav registriran u policiji, to treba poštovati.

Potrebno je provjeravati informacije informatora raspoloživim taktičkim i tehničkim načinima, i striktno održavati profesionalni odnos sa dominantnom pozicijom onoga ko ga je angažovao ili održava na vezi. U svrhu toga treba imati razumjevanje za emocije i potrebe informatora. Ne smiju se preći granice profesionalnosti i uspostavljanje emocionalnih veza van tog odnosa.

Lični kontakt sa informatorom omogućava provjeru psihološkog statusa informatora i vjerodostojnost informacija, a omogućava da se prikupi što je moguće više podataka.

Procjena kvalitete informatora i dobijenih informacija vrši se u dijalektičkom jedinstvu. Ranije informacije i nove informacije od istog informatora kao i informacije iz drugih izvora moraju se komparirati. Da bi se to moglo realizovati potrebno je iznalaziti i razvijati nove izvore informacija i procedure za prikupljanje i obradu. Za svako plaćanje informacija potrebno je imati potpisanu dokumentaciju od strane informatora da je primio novac koja je odobrena od strane nadležnih u skladu sa internim procedurama, osim u iznimnim slučajevima kad se ne traži potpis.

Nakon pristanka na saradnju od informatora će se uzeti otisci prstiju, fotografije i biografski podaci, a ako se radi o plaćenom informatoru to se konstatuje dokumentom kojeg potpisuje informator. Vodi se ažurna dokumentacija o informatorovoj aktivnosti i produktivnosti.

Radi zaštite informatora, ali i spriječavanja njihovog manipulisanja policijom nikada ne treba dovoditi informatora u policijske prostorije niti na mjesta gdje može biti kompromitiran u kriminalnoj sredini.

U principu kod krim. obavještajnog rada procjene se prave odvojeno ;

- Za izvor informacija - procjene se potvrđuju kroz upotrebu nadzora nad osobama, lokacijama, aktivnostima, upotrebom drugih informatora koji će upotpuniti sliku, ali i drugih agencija, iz ranije dokumentacije, analitičkim radom. Istraživanje krivičnih djela u vezi sa drogama je specifično zbog prirode i načina izvršenja ovih krivičnih djela, različitosti osoba koje su uključene, kao i problema sa jurisdikcijom (mjesnom nadležnošću), prostornim važenjem krivičnih zakona, odstupanja od uobičajenih načina vođenja istraga, a time i prikupljanja i provjere informacija. Prikupljanje informacija o informatoru vrši se i iz različitih izvora npr. evidencija (vozila, oružje, kažnjavanje, nadimci, ukradene stvari), preko rodbinskih veza, u mjestu stanovanja, informacije o navikama i karakteru, zanimanju, vojnoj službi, od carinskih službi, poreskih organa, banaka, telekomunikacionih kompanija, dokumentacija i informacije koje kreiraju određene pravne osobe kao što su npr. kompanije. Njihova saradnja je nekada na dobrovoljnoj osnovi, a neke od ovih podataka se ne mogu dobiti bez naredbe suda.
- Za konkretne informacije procjene se odnose na: pravovremenost, reliability, tačnost, potpunost. Procjene se potvrđuju kroz upotrebu nadzora nad osobama, lokacijama, aktivnostima. Druge javne kompanije i njihovi zaposlenici mogu dati informacije policijskim službenicima, uključujući tu zdravstvene, obrazovne institucije, komunalne službe i inspeksijske organe itd.

Policijsko djelovanje u pravilu nema, ali može imati i karakter posebnih istražnih radnji pod uvjetima koje predviđa zakon i kao takvo najefikasniji je način da policijska organizacija sazna šta se dešava u kriminalnom miljeu (kakvo je stanje kriminala i ponašanje kriminalaca). Osnovno kriminalističko načelo je da policijski službenik sluša, gleda, kombinuje informacije koje sam prikupi i koje dobije od ostalog dijela policijske organizacije i donosi zaključke. Pojedine policijske organizacije i zakonodavstva imaju detaljno razrađene procedure za prikrivene operacije uključujući i posebne istražne radnje, dok za neke posebne pojedinačne slučajeve su sasvim specifično dizajnirane. Međutim nikada sve rečeno ne smije odvijati izvan zakonskih okvira.

Procedure ovise od ljudstva koje stoji na raspolaganju, logističke podrške (novčana i tehnička sredstva) kao i od zakonske regulative. Iz do sada navedenog proizilazi da se pod prikrivenim operacijama podrazumjeva stvaranje lažnog identiteta i povezivanje sa poznatim ili sumnjivim kriminalnim aktivnostima i osobama, prikupljanje informacija i dokaza o istima. Ove aktivnosti su obično kombinovane sa drugim operativno-taktičkim aktivnostima (lišenjima slobode, racijama, pretresom osoba, prostorija i posebnim istražnim radnjama).

Kod izbora policijskog personala vodi se računa o mentalnom i fizičkom stanju kao i prethodnom profesionalnom iskustvu jer je se njihovo djelovanje odvija u uslovima povećanog rizika u kriminalnom okruženju sa osobama upitnog mentalnog zdravlja, pod uticajem droga, koji su suočene sa permanentnim strahom od lišenja slobode, koje su naoružane, sumnjičave i paranoične. Koji puta policijski personal djeluje i bez mogućnosti pomoći od strane policijske organizacije ili minimalnog prisustva supervizijom agencije za koju rade. To traži dobro poznavanje tog miljea, osoba i subkulture koja mu omogućava da se bez velikih prethodnih priprema uklopi i djeluje.

Većina takvih aktivnosti sastoji se u tome da prikriveni istražitelj održava periodične sastanke sa ciljanim osobama, izgrađuje i unaprjeđuje komunikaciju, da obavlja određene operativne aktivnosti kao što je npr. kupovina i prodaja droge. U ovom slučaju on ne prekida svoje poslovne, bračne i prijateljske odnose. On je u toku svog radnog vremena angažovan kao policijski službenik koji dolazi na posao u policijske prostorije i objekte.

Izrazito tajne operacije zahtjevaju djelovanje na duži period, posebnu obuku, permanentnu podršku od strane organa za koji se radi, izmjenu identiteta i konspirativnost. Pored prikrivenog istražitelja uključeni su i obavještajni ili taktički policijski službenici višeg ranga. Oni nadziru i osiguravaju prikrivenog istražitelja kao i prateće radnje koje se poduzimaju. Oprema ovisi od mogućnosti organa, ali i od okolnosti slučaja. Bogatiji organi imaju širi izbor opcija, veća finansijska sredstva koja omogućavaju djelovanje kako unutar zemlje tako i van nje. Vozilo prikrivenog istražitelja mora biti drugačije od uobičajenih policijskih vozila i vozila prateće ekipe. Sve u vozilu mora biti čisto od nečega što bi dekonspiriralo prikrivenog istražitelja. U manje bogatim agencijama postoje pravila da se vrše periodične zamjene vozila unutar različitih područnih organizacionih jedinica kako bi se otežalo otkrivanje djelovanja pratećeg aparata. Prateći aparat za zaštitu i podršku mora imati opremu za komunikaciju sa prikrivenim istražiteljem, uređaje za noćno osmatranje i snimanje, kese za izuzimanje sumnjivog materijala, npr. opremu za preliminarno testiranje sumnjivih materija i droga. Prateći tim i obavještajna ekipa moraju imati dovoljno vozila koja mogu mijenjati,

rezervne tablice, sredstva za maskiranje i odjeću za najmanje tri dana boravka na terenu. Svi predmeti koje koristi prikriveni istražitelj, telefoni, lična dokumenta, stan, rokovnici sa podacima, registracije vozila, naoružanje koje koristi moraju podržati izmišljenu priču i moraju biti registrovani po mogućnosti na izmišljen identitet.

Podloga za djelovanje prikrivenog istražitelja su početne informacije koje se dobijaju od informatora. Informatori su zgodna prilika za ugradnju prikrivenog istražitelja, naročito kada se informator ne smije otkriti ili kad je potrebna uloga svjedoka veće vjerodostojnosti na sudu što je u svakom slučaju policijski službenik. Policijski službenik osim toga ima pristup informacijama iz policijskog organa koje nema informator, pa može sa većom tačnošću slati informacije, ali i obaviti lišenje slobode, privremeno oduzeti predmete itd.

Naročito je problematično ugraditi prikrivenog istražitelja ako prethodno organ nema informatora u toj sredini, a ne postoji dovoljno početnih informacija. U tom slučaju je neophodno izvršiti šire i posredno istraživanja mete i objekata. Javna mjesta na kojima je privatnost manje ograničena daju priliku da se registruju informacije o osobama, vozilima, društvenim odnosima i aktivnostima. Moguće je čak da se u slučajevima teško dostupnih grupa i pojedinaca odvojeno angažuju dva ili više prikrivenih istražitelja koji se sa različitih pozicija približavaju meti. To može služiti i kao dodatni izvor za potvrdu informacija iz prvog izvora kao i radi uzajamne fizičke zaštite.

Priča, odnosno, biografija prikrivenog istražitelja (legenda) treba da bude koliko je moguće stvarna ili poluistinita, jer druga strana može provjeravati navode o mjestima, događajima i licima. Obavještajno sigurnosne agencije u svojim zakonima regulišu i mogućnost da im se daju „tajna dokumenta za zaštitu zaposlenih i fizičkih osoba koje s njima saraduju”.¹² Najpogodnije je uzimati osobe koje su životnim iskustvom ili profesionalno bile ranije u takvim sredinama ili situacijama u koje se šalju (uz postojanje opasnosti od dekonspiracije) kao prikriveni istražitelji. Zbog ograničenosti sa kadrovima i novčanim sredstvima nije moguće pokrivati i istraživati djelovanje svih dilera na jednom području. Stoga je potrebno napraviti prioritete.

Istrage se trebaju specificirati prema nekim kriterijima:

- vrste/a droge ili neke druge zabranjene robe (npr. prekursori), količine droge, područje kriminalnih aktivnosti, pritisak javnosti itd.
- broj ljudi koji su na raspolaganju, sredstva sa kojima se raspolaže, mjesna nadležnost, jurisdikcija više agencija, više ili manje već izgrađena krim-obavještajna mreža i dr.

¹² Vidi čl. 5. i čl. 76. Zakona o Obavještajno sigurnosnoj agenciji BiH, Službeni glasnik BiH br. 12/04.

„Prikriveni istražitelj je u pravilu dobrovoljac, izrazito hrabar i moralan. On privremeno ubačen u kriminalnu sredinu (bandu, organizaciju) mora djelovati u okviru zakona. Kada završi zadaću napušta ulogu. Po tome se prikriveni istražitelj razlikuje od “Under Cover Agenta “ čiji je kriminalističko strateški institut koncipiran u obliku “slobodnog lovca” koji je dugotrajno angažiran, sam o svemu odlučuje i ovlašten je na činjenje kaznenih djela. Prikriveni istražitelj je izravno upućen na sumnjive osobe, mora biti u stalnom dodiru sa dvojicom rukovoditelja, koje mora o svemu obavještavati, i postupa prema taktičkim instrukcijama. Dok je under cover agent upućen općenito i neodređeno na kriminalnu sredinu, prikriveni istražitelj je uvijek i bez iznimke zadužen s konkretnom zadaćom tajnog izviđanja ad personam i ad rem. Za razliku od policijskog službenika koji istražuje u tajnosti, prikriveni istražitelj je policijski službenik koji istražuje pod izmjenjenim identitetom na duži rok. On dolazi do obavijesti iz kriminalne sredine u obliku tzv. “Predistrage” ili “inicijativne istrage”. Korištenje prikrivenih istražitelja omogućuje policiji neovisno djelovanje o kojem sama odlučuje. Prikriveni istražitelj mora biti sposoban da uspostavi kontakt sa kriminalnom sredinom bez tzv. “uvoditelja” koji je obično informator koji se više ne koristi na području teškog i organiziranog kriminaliteta. Pri tome profesionalna legenda igra veliku ulogu. Institut prikrivenog istražitelja ne treba miješati sa kriminalističkim mamcem.”¹³

4. SIMULIRANA KUPOVINA DROGE

U ZKP FBiH Glava IX. – Posebne istražne radnje¹⁴ u članu 130. “Vrste posebnih istražnih radnji i uvjeti za njihovu primjenu” predviđa se mogućnost da se protiv osobe za koju postoji osnovi sumnje da je sama ili s drugim osobama sudjelovala ili sudjeluje u počinjenju krivičnog djela za koja se može izreći kazna zatvora najmanje tri godine ili teža kazna se mogu odrediti posebne istražne radnje ako se na drugi način ne mogu pribaviti dokazi ili bi njihovo pribavljanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama. Jedna od istražnih radnji je i simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine.

Zahtjev za radnju simuliranog otkupa predmeta i simulirano davanje potkupnine može se odnositi samo na jednokratni akt, a zahtjev za svaku narednu radnju protiv iste osobe mora sadržavati razloge koji opravdavaju njezinu upotrebu.

¹³ D. Modly, M. Šuperina, N. Korajlić: Kriminalistički riječnik, Strukovna udruga kriminalista, Zagreb, 2008., 643.

¹⁴ Vidi: član 130. – 136. ZKP FBiH, Službene novine Federacije BiH br. 35/03, br. 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 64/07.

Istraživanje krivičnih djela vezanih za ilegalni promet drogama upotrebom posebnih istražnih radnji, a posebno kod simuliranog otkupa predmeta povezano je sa izvjesnim specifičnim rizicima o kojima se mora voditi računa, a istraživanje treba prilagoditi realnosti situacije.

Rizici vezani za simuliranu kupovinu droge su :¹⁵

- Razlika u personalnim karakteristikama između dilera i agenta;
- Rizik vezan za lokaciju na kojoj treba da se obavi kupnja i prodaja;
- Djelovanje ostale ekipe na zaštiti agenta, hapšenja dilera ili drugih operativno taktičkih radnji;
- Uslove koje postavlja diler agentu i koji se ne mogu kontrolisati;
- Uslovi vezani za prisustvo građana i saobraćaj na koje se ne može uticati, a koji povećavaju rizik na javnim mjestima;
- Mjere koje diler poduzima da bi spriječio praćenje i nadzor ;
- Neplanirano ometanje od strane treće osobe;
- Dekonspiracija agenta.

Jedan od načina kontrole rizika je da se upravlja vremenom, a samim time i posebnom istražnom radnjom. Kontrola same radnje, mogućnost podrške i pomoći prikrivenom istražitelju, sigurnost trećih lica ovisi od izbora lokacije.

Kod izbora lokacije obavljanja kupovine valja voditi računa o tome da:

- Nijedna lokacija nema sve prednosti za sigurnu kupovinu i prodaju;
- Sigurnost lokacije je uslovljena mogućnošću da se ostvari nadzor nad lokacijom i aktivnostima na ili u njoj;
- Stepen sigurnosti koju lokacija pruža prikrivenom istražitelju ili informantu je obrnuto proporcionalna sigurnosti samog dilera;
- Ko bira lokaciju direktno utiče na sigurnost;
- Mogućnost kolateralne štete među prolaznicima i trećim licima odlučujuća je u donošenju odluke o potencijalnom lišenju slobode opasnih lica;
- Mogućnost za pristup i djelovanje policijske podrške je ključni faktor prevage kod izbora lokacije.

„Buy walk“ procedura u USA je ona u kojoj nije planirano lišenje slobode dilera nego nakon obavljene kupovine on odlazi sa novcem. Ovo se radi onda kada se ne želi otkriti prikriveni agent, nego se istraga želi proširiti i na

¹⁵ M. D. Lyman, Practical drug enforcement, CRC Press LLC, (2002²).

brojne druge osobe koje u tom momentu nisu poznate. Ove radnje se koriste kako bi se i za te osobe stekli uslovi za lišenje slobode, prikupile druge informacije o osobama i aktivnostima, stekli uslovi za istražne radnje kao što su pretres stanova i pretres osoba.

U drugom slučaju, kupnja „buy bust“ metodom u USA dovoljna je za dokazivanje krivičnog djela. Potrebno je da je agent dao novac, a diler drogu. Lišenje slobode se može odmah izvršiti.

Oficir za podršku odnosno za bezbjednost mora razmotriti lokaciju i mogućnost pružanja pomoći agentu, mogućnost lišenja slobode, mogućnost realizacije nadzora nad aktivnostima, mogućnost kontra nadzora od strane ekipe koja štiti dilera. Kod zakazivanja sastanaka naći dobra mjesta za osmatranje od strane obavještajne ili taktičke ekipe. Najrizičnija lokacija je lokacija u stanovima i drugim zatvorenim prostorima gdje je mogućnost za nadzor limitirana, a unutar kojih diler može od prikrivenog agenta tražiti da konzumira drogu ili nešto drugo što može uticati na vjerodostojnost njegovog djelovanja. Prikriveni istražitelj može pretrpjeti nasilje, krađu, razbojništvo ili likvidaciju od prisutnih lica. U tom slučaju treba obezbjediti i nalog za pretres stana. S više kupnji raste i rizik za agenta. Predugo zadržavanje u stanovima ili kućama znači mogućnost gubitka kontrole nad situacijom i vrlo često će zahtijevati upad u prostorije i lišenje slobode. Ova varijanta obavljanja kupovine je vrlo rizična, posebno je opasna situacija kad se prethodno nema informacija o lokaciji na koju ide prikriveni istražitelj i o osobama koje se možda nalaze unutar njih.

Ako se obavlja sukcesivna kupnja, naročit ako nije prva, nego ponovljena, dobre lokacije su one koje su na javnim mjestima i pune su ljudi. Te lokacije omogućavaju da policijski službenici pridu dosta blizu lokaciji i osobama bez puno rizika. Mnogo je teža situacija kada je kupoprodaja u kasnim noćnim satima na parkinzima i mjestima gdje nema puno prolaznika što limitira nadzor i prilaz. Kod dogovora lokacije kupoprodaje nikada ne treba prihvatiti lokaciju koju prvu predloži diler jer postoji vjerovatnoća da on će obezbjediti kontranadzor za detekciju policijskog prisustva. Ako se želi ići na lišenje slobode nakon kupovine, lokacije sa puno prolaznika nisu dobre, jer je u prisustvu civila jako teško organizovati veći broj naoružanih ljudi. Parkinzi u podzemnim garažama i šoping centrima su zgodno mjesto, pregledni su za nadzor, pristup, a u isto vrijeme je limitiran broj civila.

Prije nego se krene u simuliranu kupovinu informator i/ ili prikriveni istražitelj će se pretresti. Tada će se informatoru i/ili prikrivenom istražitelju dati novac čije su novčanice popisane po serijskim brojevima, apoenima i valuti. Novac koji će dileru biti dat mora biti u različitim apoenima kako bi se izbjegla sumnja dilera.

Nakon obavljenog lišenja slobode kod simuliranog otkupa informator i/ili prikriven istražitelj će se ponovo kao i osumnjičeni pretresti da ne bi odbrana mogla tvrditi da je dio droge ili novca ostao kod informatora koji je spreman da svjedoči ili prikrivenog istražitelja.

Da bi izbjegao da padne u sumnju kod dilera prikriveni istražitelj mora biti spreman i da pregovara, jer olako prihvaćanje visoke cijene vodi sumnji. Informator mora biti upozoren i obučen da ne djeluje kao agent provokator i da ne podstakne treće osobe na činjenje krivičnih djela koja ona inače ne bi učinili¹⁶. Način da se izbjegne pozivanje odbrane na podsrekavanje je da se pusti diler da sam odredi cijenu, da da drogu, ili da se više puta kupi droga. Nakon što je obavljena kupnja onaj ko vodi istragu hitno se mora naći sa informatorom/ prikrivenim istražiteljem kako bi se uspostavio potreban lanac evidentiranja dokaza. Ovo je naročito značajno ako se kupoprodaja odvijala van mogućnosti da se posmatra od strane istražitelja ili obavještajnog oficira. U praksi informator daje izjavu, a zatim i pisani izvještaj. Informatora može ispitati i tužilac. Ako su ispunjeni uslovi mogu se primjeniti i ostale posebne istražne radnje kojom može biti snimana komunikacija između prikrivenog istražitelja i dilera, kao i sama transakcija. U poslu sa drogom važi pravilo da se ne smije nikad pružati novac unaprijed niti se ikada smije predočiti novac prije davanja droge, jer to izaziva sumnju.

¹⁶ Mjere simuliranog otkupa predmeta i simuliranog davanja potkupnine, te nadziranog prijevoza i isporuke predmeta krivičnog djela ne smiju se preduzimati tako da predstavljaju podstrekavanje na izvršenje krivičnog djela. I, drugo, ako su policijski organi ili druge osobe preduzeli takve radnje, onda ta okolnost isključuje krivično gonjenje podstrekavane osobe za krivično djelo izvršeno u vezi s radnjom podstrekavanja. Podstrekavanje je određeno u članu 30. KZ BiH na način da se naglašava da je podstrekavanje navođenje drugog s umišljajem da izvrši krivično djelo. Iz zakonskih odredbi proizilazi da naše pravo poznaje institut «policijske provokacije» kao način isključenja krivičnog gonjenja podstrekavane osobe. Na drugoj strani, mogućnost da «policijske provokacije» dovedu do oslobađajuće presude (tzv. subjektivni i objektivni test) postoji u pravnom sistemu SAD i poznat je pod imenom *entrapment*. Propisujući zabranu podstrekavanja na izvršenje krivičnog djela, naše pravo se svrstalo u red onih pravnih sistema koji zabranjuju podstrekavati moguće izvršioce krivičnih djela na izvršenje djela kako bi oni bili zatečeni *in flagranti* i privedeni kazni. Opisanim zakonskim rješenjem ne prihvata se, dakle, «agent provokator». Rješenje je specifično za evropske zemlje, a podržava ga i praksa ESLJP. Tako u predmetu *Teixeira de Castro protiv Portugal* (1998., Izvještaji 1998-IV), ESLJP rješava pitanje dopustivosti iskaza dvojice prikrivenih policijskih istražitelja za osudu osobe optužene za neovlaštenu prodaju opojnih droga. U ovom predmetu ESLJP je zaključio da se kritičnog trenutka dvojica policijskih agenata nisu ograničila samo na pasivno istraživanje kriminalne djelatnosti nego su na njega uticala u cilju da izvrši krivično djelo, bez kojeg uticaja on to ne bi učinio. Slijedeći takav zaključak, ESLJP pokazuje stav o jačanju zaštite prava i slobode čovjeka i pored nespornih zahtjeva da se kod porasta organizovanog kriminaliteta primjene odgovarajuće mjere. Zato se zaključuje da pravo čovjeka na pravično suđenje ostaje na prominentnom mjestu i ne smije se žrtvovati zahtjevu svrsishodnosti. Također, ESLJP konstatuje da javni interes ne može opravdati korištenje dokaza pribavljenih policijskim provokacijama. U vezi sa odredbom stava 5. ovog člana postavlja se pitanje da li prikriveni istražitelj može vršiti krivična djela, a što se od njega očekuje, kad se želi infiltrirati ili se infiltrira u kriminalnu organizaciju. Ovo pitanje u pravnoj teoriji nije riješeno na jedinstven način. Uočava se, da se takve radnje ne odobravaju prikrivenom istražitelju i da je za takve radnje krivično odgovoran. Izuzetak je u onim slučajevima kad je po materijalnom krivičnom pravu isključena protivpravnost ili krivnja (npr., krajnja nužda iz čl. 25. KZ BiH). Vidi komentar ZKP BiH, Sarajevo, 2005., elektronska verzija, 361.

Samu kupoprodaju treba skratiti i izbjeći odugovlačenje. Obavještajni oficir koji vrši osmatranje ne mora prekinuti osmatranje lokacije ni nakon što su je akteri napustili, jer na istoj lokaciji se naknadno mogu odvijati i druge aktivnosti koje nisu bile planirane, a vezane su za učesnike.

Posjedovanje droge radi prodaje otvara mogućnost za strožije kazne. Najlakši način dokazivanja prodaje je kupovina iz ruke u ruku od dilera simuliranom kupovinom. Ovo se najčešće se snima video i audio uređajima. Međutim, moguće je dokazivati namjeru prodaje droge u slučajevima posjedovanja velikih količina droge, droge velike čistoće, posjedovanja velike količine novca, oružja, opreme za vaganje i pakovanje kao i laboratorijskih komponenti i prekursora do kojih se došlo drugim radnjama (pretres stanova, lica, prilikom prelaska granice, tragovi i predmeti nađeni povodom drugih zločina (krvni delikti).

5. ULOGA ANALITIKE U SUZBIJANJU NARKOKRIMINALA

Indicije o postojanju organiziranog kriminala svih vrsta je vrlo teško utvrditi jer među učesnicima postoji lanac ili zakon ćutnje. Usljed nedostatka materijalnih dokaza u pravi plan se stavljaju lični dokazi koji su u sudskim procesima vrlo nepouzdati. Da bi se uspješno došlo do indicija o postojanju veza među učesnicima u kriminalnim aktivnostima ili da bi se utvrdilo postojanje krivičnih djela, trendovi i obrasci u organizovanom kriminalu potreban je analitički rad.

Osnovni posao analitičara je upravo ono što mu ime kaže, on analizira kriminal. Analize kriminala mogu biti sa različitog aspekta i prema tom kriteriju se dijele i analitičari. Njihov zadatak je da traže informacije kao i da stvaraju nove informacije iz postojećih informacija.

U principu karakteristike analitičara ne razlikuju se od karakteristika policijskih službenika koji rade po kriminalnim predmetima, osim po motivaciji, stepenu obrazovanja, kao i cjelovitom pristupu kriminalnim pojavama što mu omogućava generiranje informacija sa novim sadržajima.

Ilustracije radi navodi se operacija u okrugu Los Angeles (Kalifornija) koja je bila ciljana na labavu metaamfetaminsku organizaciju sa šest ćelija i koja je imala sljedeće karakteristike:¹⁷

- Operacija udarne grupe trajala je preko 18 meseci. Obavještajni analitičar je bio određen za rad u udarnoj grupi.
- Do kraja operacije ona je povezala više od 1700 osoba sa organizacijom, na nekom od nivoa.

¹⁷ V. Nikolić, Kriminalističko-policijska akademija: Ronald V. Šrevz, „Ubaci me šefe spreman sam da igram : Iskreno vaš, policijski analitičar ...”, Bezbjednost, 4/06, 668.

- Tri stotine od 1700 identifikovanih osoba bilo je uhapšeno, a vode pet od šest ćelija bili su i osuđeni za djela vezana uz droge.

Navedeni primjer ukazuje koliko je danas važna uloga kvalitetnih analitičara koje možemo metaforički nazvati „subjektivna kriminalistička tehnika“.

U kriminalističkoj praksi je usvojena podjela policijskih analitičara na:

- taktičke analitičare
- strategijske analitičare
- operativne analitičare
- analitičare kriminala
- obavještajne analitičare
- istražne analitičare

Taktičke analize taktičkog analitičara pomažu istražnom osoblju u konkretnim slučajevima i specifičnim oblicima kriminaliteta utičući na efikasnost istraga i sigurnost aktivnosti.

Strategijski analitičari se bave dugoročnim prognozama kriminaliteta kroz analize vremenskih serija dajući pri tome smjernice ne samo u operativnom radu nego i u dugoročnim okvirima za angažovanje specifičnih resursa i prilagođavanje policijskih organizacija za buduće probleme i izazove.

Operativni analitičari omogućavaju praćenje angažovanih i buduće potrebnih resursa za efikasno funkcionisanje policijske organizacije odnosno obavljanje policijskih poslova.

Analitičari kriminala povezuju krivična djela po određenim obrascima sa učinocima krivičnih djela (po principu šta ko radi).

Obavještajni analitičari povezuju određene osobe u brojnim kontaktima koje ljudi ostvaruju u svakodnevnim aktivnostima utvrđujući pravu prirodu tih kontakata (po principu ko sa kim šta radi).

Istražni analitičari trebaju dati odgovor na pitanje „zašto i ko“, odnosno, na osnovu postojećih činjenica treba da omoguće da se utvrdi identitet počinioaca.

Zadatak analitičara je u stvari isti kao i zadatak koji ima ovlašteni istražitelj koji radi na konkretnom slučaju. Ono što posao analitičara čini specifičnim je priroda njegovih aktivnosti. Za razliku od policijskih službenika koji uglavnom imaju parcijalno viđenje, analitičar zbog prirode posla ima

mogućnost da gleda šire, mogućnosti da se radom sa podacima kreće po potrebi uzduž vremenske trake idući u prošlost, on nije ograničen samo jednim dodjeljenim predmetom kao što su to policijski službenici, nego on ima mogućnost da analizira brojne informacije iz različitih izvora i po različitim predmetima i da njihovom kombinacijom stvara međusobne veze i relacije, sličnosti ili identičnost npr. MOS ili upotrijebljeno sredstvo mogu se dovesti u vezu sa krivičnim djelima koja naizgled prije nisu bila u vezi zbog vremenske ili prostorne razdaljine. Kao rezultat sklapanja mozaika iz naizgled beznačajnih i nepovezanih informacija povećava se efikasnost otkrivanja krivičnih djela i počinilaca.

Postoje dvije vrste analiza kriminalističkih fenomena: već znani fenomeni i analize potencijalnih rizika ili procjena prijetnje (novi fenomeni). Upotrijebljena metodologija kod ove dvije vrste analiza je različita, jer druga analiza je zahtjevnija u pogledu prikupljanja podataka koji se odnose na nove trendove i budući očekivani razvoj pojava.

Danas se smatra da je ključ za uspješno djelovanje analitike:

- dobro dat smjer rada
- kvalitetan i motivisan kadar
- standardiziran rad analitičara i policijskih službenika (kategorizacija podataka na način koji je unaprijed prihvaćen i korišten),
- dovoljno vremena da se mogu izučiti faktori ili naći specifični djelići informacija nakon obrade mnoštva podataka,
- specijalizacija analitičara, da se prema sklonosti usmjere u područjima kriminala po metodičkim karakteristikama (krvni delikti, seksualni delikti, droge, terorizam, organizirani kriminal) kao i po vrstama analitičara (obavještajni i kriminalistički).
- postojanje rukovodećeg analitičara koji je u stanju da objedini i koordinira aktivnosti svih analitičara. Od njega se zahtjeva da je iskusan i kompetetan za tu problematiku,
- fokus treba biti na problemu bez razvlačenja analitičara na više poslova odjednom (paralelni poslovi),
- izbjegavanje unutrašnje borbe između policajaca koji rade na terenu i njihovih rukovodilaca i sektora analitike kao i konkretnog analitičara koja je uzrokovana strahom da se analitičkim procesom mogu kontrolisati policajci, pronalaziti njihove greške, kao i strah od preuzimanja uspjeha za rješavanje slučajeva,
- nagrađivanje analitičara.

Da bi analitika dala rezultat kod organizovanog kriminala potrebno je da:

- dobro izučimo organizaciju i pojedince koji predstavljaju prijetnju društvu. Sa ovom procjenom prijetnje moguće je da upotpunimo tri kritična koraka ili akcije:
- razumjeti i biti svjestan šta je prijetnja u stanju da učini i još važnije da znamo šta prijetnja nije u stanju da učini,
- da dobijemo obavještajne produkte analize koji nam služe za sljedeći korak, a to je utvrđivanje potencijalnih akcija koje će prijetnja uzrokovati,
- utvrditi koji su nedostaci u informacijama o prijetnji kako bi se obavještajnim aktivnostima, izviđanjem i prepoznavanjem mogle upotpuniti
- od kvalitete ove faze zavisi kvalitet svih kasnijih aktivnosti.

Kod analiza organiziranog kriminaliteta koriste se tehnike npr. kao što su:

- vizualno predstavljanje veza između lica - aktivnih učesnika " link charts",
- tokovi novca i drugih koristi preko "flow charts",
- sekvence događaja u vremenu " event charts".

U Rusiji npr. unutar organizacije policijskih snaga za borbu protiv organiziranog kriminala koriste se jedinice koje broje i do 200 ljudi i one uključuju analitičare i stručnjake raznih specijalnosti.¹⁸ U okviru Ministarstva unutrašnjih poslova postoji odjel za organizirani kriminalitet koji pravi strateške i operativne analize svaka tri mjeseca. Glavni fokus djelovanja policijskih snaga je usmjeren na razbijanje jedinstva takvih grupa, a na operativnom nivou fokus je na pravnoj, a koji puta i fizičkoj likvidaciji takvih grupa pod uvjetima koje zakoni predviđaju. Samo u 2000. godini neutralizirano je 110 kriminalnih grupa koje su brojale 9000 ljudi. Polazište u ruskom modelu borbe protiv organiziranog kriminaliteta je saradnja detektiva i analitičara koji polaze od informacije da je počinjeno krivično djelo, ali ne postoje dokazi za to.

U fokusu nisu jednostavne grupe i jednostavniji kriminal, nego prvenstveno ekonomski kriminal, kriminal visokog niova rasta i zastupljenosti u zajednici. Policijski oficir zadužen za problem ove vrste kriminala koristi dostupne otvorene izvore kao i informatore za prikupljanje početnih indicija da je počinjeno takvo krivično djelo. Informatori se koriste za prikupljanje konkretnih podataka o veličini grupe, njenom članstvu, imenima, nadimci-

¹⁸ Vidi: Council of Europe, Crime analysis , Organised crime - Best practice survey no. 4, Strasbourg, 22 July 2002.

ma tamo gdje se ne može prodrijeti tehničkim sredstvima. Operativni oficir policije provjerava navode, sistematizuje ih i informiše nadređene koji odlučuju da li će se poduzeti konkretne aktivnosti ili ne. Svaka osoba koja se spominje u informacijama provjerava se u bazama podataka (operativnim evidencijama, evidencijama prebivališta, evidencijama o vlasništvu nad vozilama, o dozvolama za držanje i nošenje oružje i drugim evidencijama).

Kada postoji dovoljno podataka o grupi donosi se operativni plan za neutralizaciju grupe koji odobrava policijski oficir koji je i rukovodilac tog odjela. Obično istraživanje organiziranog kriminaliteta počinje sa individualcima i osnovama sumnje vezano za njihove aktivnosti, a završavaju se spoznajom da se radi o organiziranoj grupi.

Kada operativni oficir ima jasnu sliku o ulozi svakog od pojedinaca u organiziranoj grupi kontaktira se tužilac kako bi se razmotrio cijeli slučaj. Kada je tužilac zadovoljan kvalitetom informacija i dokaznog materijala, slučaj ide na optuživanje. U slučaju da postoje osnovi sumnje da je neko korumpiran na nivou na kojem se djeluje, preskače se taj nivo i ide se na regionalni nivo preko regionalnog magistrata dok se nivo distrikta ignorira. Tužilac po potrebi koordinira saradnju policije i sigurnosnih agencija. Svaki od pojedinačnih učesnika lišava se slobode ako postoji bilo kakav dokaz da je umiješan u krivično djelo bilo koje vrste. Ovakav rad imperativno zahtjeva čuvanje službene tajne.

6. ZAKLJUČAK

Glavni razlog koji opravdava upotrebu prikrivenih operacija je pritisak javnosti i organa vlasti u najširem smislu riječi da se riješe složeni problemi vezani za kriminal, osobito organizirani. Sama priroda prikrivenog djelovanja polazi od potrebe države da razriješi sumnju u pogledu kršenja zakona bez vidljivih vanjskih manifestacija.

Moralne konsekvence ovakvog postupanja mogu izazvati nepovjerenje i moralnu krizu u društvu i de facto pretvara ih u krizu pravosuđa jer i samo koristi prikriveno i obmanjujuće djelovanje, koje u odredbama ZKP-a brani. Sve je ovo praćeno širim socijalnim promjenama, promjenama u funkcionisanju države, promjenama u odnosu moći države i prava pojedinca.

Prikriveno djelovanje u pozadini ima podršku kompleksne policijske organizacije, savremene tehnologije i planiranih lišenja slobode kao i brojnim drugim radnjama.

U radu je dat akcenat na problem prikrivenog djelovanja vezanog za krivična djela zloupotrebe droga. Problemi prikrivenog djelovanja su vezani

uz adekvatan izbor prikrivenog istražitelja, informatora svih profila, taktiku i prirodu operacija, analitički rad i pozitivnu pravnu regulativu.

Policijsko prikriveno djelovanje u pravilu nema, ali može imati i karakter posebnih istražnih radnji pod uvjetima koje predviđa zakon i kao takvo najefikasniji je način da policijska organizacija sazna šta se desava u kriminalnom miljeu (kakvo je stanje kriminala i ponašanje kriminalaca), prikriveno djelovanje. Krivična djela vezana za droge se često u literaturi označavaju kao krivična djela bez svjedoka. Svjedoci, odnosno specifične vrste svjedoka i ujedno žrtava kod krivičnih djela sa drogom su konzumenti droge, žrtve narkomana u krvnim deliktima, deliktima nasilja i deliktima protiv imovine i druge osobe.

Treba praviti razliku postupanja organa krivičnog progona u slučajevima kada je droga već stigla do konzumenta, odnosno slučajeve ulične prodaje u koju su uključeni svi policijski službenici kako uniformisane policije u okviru svojih redovnih aktivnosti tako i kriminalističke policije na lokalnom nivou, od postupka usmjerenog prema otkrivanju organizirane trgovine drogama koja danas ima internacionalni i globalni karakter.

Kod organiziranog narkokriminala imamo proaktivno djelovanje organa postupka u situacijama koje obuhvataju proizvodnju i krijumčarenje droga za koje su ključne informacije koje se dobijaju od informatora i prikrivenih policijskih istražitelja, osobito kada djeluje više policijskih i obavještajnih agencije na višem nivou ili zajednički sa lokalnim policijskim snagama.

Podloga za djelovanje prikrivenog istražitelja su početne informacije koje se dobijaju od informatora. Informatori su zgodna prilika za ugradnju prikrivenog istražitelja, naročito kada se informator ne smije otkriti ili kad je potrebna uloga svjedoka veće vjerodostojnosti na sudu što je u svakom slučaju policijski službenik. Policijski službenik osim toga ima pristup informacijama iz policijskog organa koje nema informator, pa može sa većom tačnošću slati informacije, ali i obaviti lišenje slobode, privremeno oduzeti predmete itd.

Naročito je problematično ugraditi prikrivenog istražitelja ako prethodno organ nema informatora u toj sredini, a ne postoji dovoljno početnih informacija. U tom slučaju je neophodno izvršiti šire i posredno istraživanja mete i objekata. Javna mjesta na kojima je privatnost manje ograničena daju priliku da se registruju informacije o osobama, vozilima, društvenim odnosima i aktivnostima. Moguće je čak da se u slučajevima teško dostupnih grupa i pojedinaca odvojeno angažuju dva ili više prikrivenih istražitelja koji se sa različitih pozicija približavaju meti. To može služiti i kao dodatni izvor za potvrdu informacija iz prvog izvora kao i radi uzajamne fizičke zaštite.

Istraživanje krivičnih djela upotrebom posebnih istražnih radnji vezanih za ilegalni promet drogama, a posebno kod simuliranog otkupa predmeta povezano je sa izvjesnim specifičnim rizicima o kojima se mora voditi računa, a istraživanje treba prilagoditi realnosti situacije.

Jedan od načina kontrole rizika je da se upravlja vremenom, a samim time i posebnom istražnom radnjom. Kontrola same radnje, mogućnost podrške i pomoći prikrivenom istražitelju, sigurnost trećih lica ovisi od izbora lokacije.

Najrizičnija lokacija je lokacija u stanovima i drugim zatvorenim prostorima gdje je mogućnost za nadzor limitirana, a unutar kojih diler može od prikrivenog agenta tražiti da konzumira drogu ili nešto drugo što može uticati na vjerodostojnost njegovog djelovanja. Prikriveni istražitelj može pretrpjeti nasilje, krađu, razbojništvo ili likvidaciju od prisutnih lica. U tom slučaju treba obezbjediti i nalog za pretres stana. Prije nego se krene u simuliranu kupovinu informator i/ ili prikriveni istražitelj će se pretresti. Tada će se informatoru i/ili prikrivenom istražitelju dati novac čije su novčanice popisane po serijskim brojevima, apoenima i valuti. Novac koji će dileru biti dat mora biti u različitim apoenima kako bi se izbjegla sumnja dilera. Nakon obavljenog lišenja slobode kod simuliranog otkupa informator i/ili prikriven istražitelj će se ponovo kao i osumnjičeni pretresti da ne bi odbrana mogla tvrditi da je dio droge ili novca ostao kod informatora koji je spreman da svjedoči ili prikrivenog istražitelja.

U radu je dat i pregled uloge policijske analitike u suzbijanju ove vrste kriminala, data je u kriminalističkoj praksi usvojena podjela policijskih analitičara, specifičnosti njihovih poslova kao i primjeri operacija koje su se odvijale u okrugu Los Angeles i metodologija rada i organizacije policijskih snaga za borbu protiv organiziranog kriminala u Rusiji unutar koje se koriste veće jedinice koje broje i do 200 ljudi i koje uključuju analitičare i stručnjake raznih specijalnosti.

LITERATURA:

1. Council of Europe, Crime analysis, Organised crime - Best practice survey no. 4, Strasbourg, 22 July 2002.
2. D. Modly, M. Šuperina, N. Korajlić: Kriminalistički riječnik, Strukovna udruga kriminalista, Zagreb, 2008.
3. D. Modly, N. Korajlić, Kriminalistički riječnik, Tešanj, 2002.
4. F. Humberto , Heroin, Stanton Publication Services Inc, 1998.
5. G. T. Marx, Undercover: Police Surveillance in America, University of California Press Berkeley and Los Angeles, California ,1988.
6. H. Parker, How young Britons obtain their drugs: Drug transactions at the point of consumption, Illegal drug markets: from research to prevention policy, Crime prevention studies, Volume 11., 2000.
7. Heroin Production in Afghanistan: Helmand, Nangarhar and Badakhshan , Culture and Conflict Studies, 14 April, 2009.
8. Komentar zakona o krivičnom postupku BiH, Sarajevo, 2005., elektronska verzija.
9. M. D. Lyman, Practical drug enforcement, CRC Press LLC, (2002²).
10. M. F. Brawn, Criminal investigation: Law and practice, Butterworth Heinemann, 2001.
11. V. Nikolić, Kriminalističko-policijska akademija: Ronald V. Šrevz, "Ubaci me šefe spreman sam da igram : Iskreno vaš, policijski analitičar ...", BEZBEDNOST 4/06, 663-674.
12. Zakon o Obavještajno sigurnosnoj agenciji BiH, *Službeni glasnik BiH* br. 12/04
13. ZKP FBiH , *Službene novine Federacije BiH* br. 35/03, br. 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 64/07.
14. Balkan prati svjetske trendove: Nema droge? Ušmrkavaju se i ubrizgavaju i analgetici za konje, <http://www.index.hr/vijesti/clanak/balkan-prati-svjetske-trendove-nema-droge-usmrkavaju-se-i-ubrizgavaju-i-analgetici-za-konje/424065.aspx>, četvrtak, 5.3.2009 12:36.
15. <http://vesti.krstarica.com/?rubrika=svet&lang=0&sifra=3c8460e25db91ffb300fd8eeeab68eb&dan=25&mesec=06&godina=2009>.
16. <http://www.pressonline.rs/sr/vesti/hronika/story/77198/Fabrike+smrti+stigle+do+Srbije.html>, DIMITROVGRAD 23. 08. 2009 , PRESS.

Adnan Duraković

UNDERCOVER POLICE ACTION AND ANALYTICAL WORK AS TOOLS FOR FIGHTING DRUG CRIMES

SUMMARY

In order to have a clear picture of what is happening on the territory protected, especially in relation to illegal drug traffic, the police must be in contact with criminal milieu and activities related to crimes from the incrimination catalog of the KZFBiH which requires the use of undercover actions and analytical work. These actions are realized through informants, covered agents and simulated purchase as special investigative actions. Implementation of these actions has its own special schemes from a methodological view. Most of these activities consist in the fact that hidden investigator holds periodic meetings with the contact persons, builds and improves communication until the final buying or selling drugs. Deep undercover operations require a longer operation period, special training, permanent support of the agency he is working for, change of identity, conspiracy and false legend. Beside the covered agents depending on the organization of a particular police office other persons are involved, such as an intelligence officer or a tactical officer and the accompanying apparatus. They supervise and provide support to covered investigators. All of the above requires the participation of competent authorized investigative officers, because there is no place for improvisations.

Keywords: covered action, hidden investigator, informant, simulated purchase, accompanying analytical work.